

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ФАКУЛЬТЕТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ,
ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

**Кваліфікаційна робота
(бакалавра)**

**з теми: «ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО
ІНТЕЛЕКТУ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ»**

Виконала: студентка 4 курсу
Ps2–B21z групи
спеціальності 053 Психологія
(заочна форма навчання)
Предиткевич Анастасія Русланівна

Науковий керівник:
Логвіна Оксана Анатолівна,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної
та практичної психології

Рецензент:
Дідик Наталія Михайлівна,
кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри
психології освіти

ЗМІСТ

Стор.

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ.....	6
1.1. Емоційний інтелект як предмет психологічного аналізу у теорії та практиці вітчизняних і зарубіжних психологів.....	6
1.2. Емоційний інтелект в професійній діяльності психологів.....	13
1.3. Психологічні особливості емоційного інтелекту студентів-психологів.....	23
Висновки до першого розділу.....	33
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ.....	35
2.1. Методичне забезпечення дослідження психологічних особливостей емоційного інтелекту студентів-психологів	35
2.2. Аналіз результатів експериментального дослідження.....	38
2.3. Програма розвитку емоційного інтелекту майбутніх психологів.....	48
Висновки до другого розділу.....	53
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ.....	66

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства зростають вимоги до системи освіти, якості підготовки професіоналів і рівня сформованості їх професійно-значущих характеристик, які значною мірою закладаються на етапі професійної підготовки (Шахов & Глушаниця, 2024).

У суспільстві є підвищена потреба в кваліфікованих фахівцях у сфері психології та вирішенні актуальних психологічних проблем, що з'явилися в останнє десятиліття. Особливий інтерес до професійного становлення майбутніх психологів зумовлюється високою соціальною значущістю цієї професії, стрімким зростанням її популярності та розширенням сфер застосування. Мінливі соціально-економічні й політичні умови розвитку суспільства актуалізують проблему розвитку індивідуально-професійних якостей студентів-психологів і, у тому числі, їх емоційного інтелекту.

Актуальність проблеми розвитку емоційного інтелекту особистості в період її підготовки до професійної діяльності, обумовлена вимогами до професійної підготовки сучасних спеціалістів, передбаченими в законі України «Про освіту», де поряд з вимогами до усвідомленого оволодіння професійними знаннями, уміннями і способами їх використання ставляться високі вимоги до забезпечення комфортного психологічного мікроклімату між людьми в процесі виконання професійно важливих завдань та встановлення емоційно позитивних стосунків, які б сприяли уникненню конфліктних ситуацій або їх успішному розв'язанню (Перепелюк, 2023).

Гострота проблеми розвитку емоційного інтелекту студентів-психологів в умовах вищої професійної освіти обумовлена необхідністю виявлення психолого-педагогічних умов розвитку емоційного інтелекту. Це дозволить, з одного боку, студентам-психологам задовольнити потреби у високому рівні розвитку емоційного інтелекту, а з другого – потребу суспільства у кваліфікованих фахівцях у сфері психології.

Емоційний інтелект був предметом дослідження таких вітчизняних та зарубіжних учених: І. М. Андрєєва, І. Ф. Аршава, Р. Бар-Он, Д. Гоулман, Н. В. Коврига, Д. В. Люсін, Дж. Майер, Е. Л. Носенко, П. С. Саловей та ін.

Проблему особистості практичного психолога у процесі професійної діяльності розробляли: Г. О. Балл, М. Й. Боришевський, С. Д. Максименко, В. О. Моляко, Н. І. Пов'якель та ін. (Коструба & Журба, 2024).

Водночас, проблема розвитку емоційного інтелекту під час професіоналізації залишається недостатньо дослідженою. Наявність суперечностей між потребою розвитку емоційного інтелекту у студентів-психологів та недостатністю розробленості даної проблематики зумовили вибір теми дослідження: «Психологічні особливості емоційного інтелекту студентів-психологів».

Об'єкт дослідження: емоційний інтелект.

Предмет дослідження: психологічні особливості емоційного інтелекту студентів-психологів.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні особливості емоційного інтелекту студентів-психологів.

Для досягнення поставленої мети було поставлено такі **завдання**:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми емоційного інтелекту майбутніх психологів.
2. Експериментально дослідити психологічні особливості емоційного інтелекту майбутніх психологів.
3. Розробити програму розвитку емоційного інтелекту майбутніх психологів.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використано наступний комплекс теоретичних та експериментальних методів: *теоретичні*: аналіз, синтез, узагальнення, класифікація та систематизація сучасних наукових та емпіричних досліджень емоційного інтелекту, *емпіричні методи*: з використанням методик: опитувальник «Емоційного інтелекту ЕмІн» (Д. В. Люсін); методика оцінки емоційного

інтелекту Н.Холла; методика суб'єктивного шкалування відносної ваги емоцій і почуттів у професійній діяльності і повсякденних взаємодіях; психодіагностичний тест (ПДТ) В. М. Мельникова і Л. Т. Ямпольського.

Експериментальна база дослідження: у дослідженні брали участь 50 здобувачів вищої освіти 1-3 курсів спеціальності «Психологія» Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Теоретичне та практичне значення дослідження:

- виявлено психологічні особливості емоційного інтелекту майбутніх психологів;
- розроблено науково обґрунтовану програму розвитку емоційного інтелекту майбутніх психологів, що може використовуватись при підготовці фахівців у галузі психології в умовах закладу вищої освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та практичні результати роботи обговорено на Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції та перспективи розвитку науки, освіти, технологій та суспільства» (25 грудня 2024 рік, м. Кременчук); X Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної психології: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень молодих науковців» (19 листопада 2024 р., м. Кам'янець-Подільський).

Публікації. Предиткевич А.Р. Емоційний інтелект як феномен сучасної психології. *Сучасні тенденції та перспективи розвитку науки, освіти, технологій та суспільства: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції*, 25 грудня 2024 рік, м. Кременчук, 2023. С. 58–60.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел з 60 найменувань, додатків. Основний зміст роботи викладено на 65 сторінках друкованого тексту. Повний обсяг кваліфікаційної роботи становить 78 сторінок.

ВИСНОВКИ

У роботі досліджена проблема психологічних особливостей емоційного інтелекту студентів-психологів. Отримані результати теоретико-емпіричного дослідження дозволяють зробити такі висновки:

1. Теоретико-методологічний аналіз досліджень з даної проблеми дозволив представити емоційний інтелект як здатність людини до усвідомлення, прийняття та управління емоційними станами і почуттями як власними, так і інших людей, що формуються протягом життя людини у спілкуванні та професійній діяльності.

Структурно емоційний інтелект представлений раціональним (гностичним), емоційним, конативним та комунікативним компонентами. В ньому виокремлюють два аспекти – внутрішньоособистісний і міжособистісний. Перший характеризується такими компонентами, як самооцінка, усвідомлення власних почуттів, упевненість у собі, терпимість, самоконтроль, відповідальність, мотивація досягнень, оптимізм і гнучкість. Міжособистісний аспект включає емпатію, толерантність, комунікабельність, відкритість, діалогічність, антиципацію.

Емоційний інтелект виконує адаптивну, регулятивну і стресозахисну функцію. У сфері емоційних переживань емоційний інтелект грає регулюючу роль, сприяючи підвищенню рівня психологічного комфорту, в той час як в сфері міжособистісних відносин відіграє стимулюючу роль, спонукаючи до безумовного прийняття себе та інших.

Емоційний інтелект студентів-психологів розвивається у п'ять етапів. Перший етап – пізнання самого себе; другий має за мету навчитися управляти своїми емоціями й почуттями; на третьому етапі відбувається розвиток уміння студентів-психологів розпізнавати емоції інших людей, розуміти почуття партнера по спілкуванню; четвертий етап – оволодіння вмінням управління станами партнерів по спілкуванню; п'ятий етап – розвиток психологічного професіоналізму.

Уміння розпізнавати, управляти своїми емоціями та емоціями інших людей, здатність до емпатії є необхідними професійно значущими якостями психолога. Рівень якості підготовки спеціалістів визначається, поряд з іншими складовими професіоналізму, рівнем їх емоційного інтелекту, емоційною готовністю до професійної діяльності. Необхідність розвитку емоційного інтелекту обумовлена тим, що у фахівця мусить бути добре розвинена здатність до рефлексії як результату здатності розуміти власні емоції та емоції інших, що дає можливість об'єктивно оцінювати себе та інших в процесі професійної діяльності, виявляти внутрішньоособистісні та міжособистісні суперечності, шукати шляхи їх усунення, вибудовувати концепції професійного розвитку та стратегії її реалізації.

2. За результатами емпіричного дослідження можемо констатувати, що: більшість студентів (76 %) мають високий рівень міжособистісного емоційного інтелекту як здатності розуміти емоційний стан людини на основі зовнішніх проявів емоцій. Більше половини (62 %) досліджуваних характеризуються високорозвиненою здатністю викликати в інших людей ті чи інші емоції, знижувати інтенсивність небажаних емоцій. На високому рівні у майбутніх психологів (54 %) розвинуте уміння управляти власними емоціями, викликати і підтримувати бажані емоції і тримати під контролем небажані. Здатність контролювати зовнішні прояви своїх емоцій на високому рівні розвинута у 82 % студентів.

Студенти-психологи є емоційно обізнаними (62 %), емпатійними (68 %) та мають високий рівень самомотивації (56 %), що свідчить про їх уміння доволіно викликати позитивні емоції. Майбутні фахівці у галузі психології мають високий рівень розпізнавання емоцій інших (72 %). Високий інтегральний показник емоційного інтелекту властивий 62 % студентів-психологів. Рівень міжособистісного емоційного інтелекту в процесі навчання практично не змінюється.

Найбільш вираженими і мають тенденцію до високих значень на всіх трьох курсах є показники «Розуміння чужих емоцій» і «Управління чужими

емоціями». У студентів-психологів краще розвинена здатність до розуміння емоційного стану людини на основі зовнішніх проявів, здатність викликати у людей ті чи інші емоції, ніж здатність до розуміння власних емоцій і управління ними, контролю їх вербального і невербального вираження. Студенти краще розуміють свої і чужі емоції, однак в більшій мірі схильні управляти емоціями інших людей, маніпулювати ними, ніж керувати своїми емоціями і їх вербальним вираженням. В цілому домінують показники середнього та високого рівнів парціального та інтегративного емоційного інтелекту. Всі показники емоційного інтелекту студентів-психологів за різними курсами знаходяться в межах середніх значень.

3. На основі отриманих узагальнених даних було розроблено програму розвитку емоційного інтелекту майбутніх психологів. За допомогою спеціально розробленого, для введення в процес професійної підготовки тренінгу, планувалось підвищити рівень професійної компетентності майбутніх психологів шляхом цілеспрямованого розвитку їх емоційного інтелекту.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми емоційного інтелекту студентів-психологів в межах підготовки до майбутньої професійної діяльності. Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в більш глибокому вивченні емоційної сфери особистості майбутніх психологів, зовнішніх та внутрішніх чинників формування емоційного інтелекту, визначенні впливу емоційного інтелекту на адаптацію та успішність подальшої практичної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амплєєва О. М. Емоційний інтелект в структурі професійної діяльності психологів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Чернігів, 2011. Вип. 94. С. 8–10.
2. Амплєєва О. М. Основні принципи застосування емоційного інтелекту в ході фахової підготовки майбутніх психологів. *Наука і освіта*. Київ, 2012. № 7. С. 101–105.
3. Байсара Л. І. Сучасні наукові підходи до феномену інтелекту. *Ефективні інструменти сучасних наук: тези доповідей Міжнародної наукової конференції*. Київ, 2007. С. 5–8.
4. Баклицький І. Психологічні особливості професійної підготовки студентів-психологів. *Вісник Львівського університету ім. Івана Франка*. Серія філософські науки. 2010. Вип. 13. С. 203–214.
5. Березовська Л., Бергхауер-Олас Е. Психологічний аналіз емоційного інтелекту майбутніх психологів. *Psychology travelogs*. 2024. № 3. С. 184–196.
6. Вдовіченко О., Кондратьєва І., Балла Л. Психологічні особливості толерантності майбутніх психологів. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2022. Т. 1, № 1 (103). С. 64–77.
7. Власова О. І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку: монографія. Київ, 2005. 308 с.
8. Войтенко Н. С., Єрмакова А. Ю. Формування емоційного інтелекту майбутніх психологів у процесі професійної підготовки. *Психологія життєвого простору особистості в сучасних умовах кризи, глобалізації та цифрової трансформації суспільного життя*. 2023. URL: <https://doi.org/10.32837/11300.26360>.
9. Головань Т. Необхідність розвитку емоційного інтелекту EQ [Текст]. *Світ виховання*. Київ, 2010. № 3. С. 29–30.
10. Гуменюк О. Є. Маніпуляція як різновид психологічного впливу. *Практична психологія та соціальна робота*. Київ, 2003. № 5. С. 23–26.

11. Дерев'янка С. П. Емоційний штучний інтелект у професійній підготовці майбутніх психологів. *Information technologies and learning tools*. 2021. Т. 81, № 1. С. 192–209.
12. Дзюбенко В. Особливості комунікативних характеристик студентів-психологів. *InterConf*. 2024. № 41(185). С. 208–213.
13. Діомідова Н. Ю. Психологічні особливості емоційного інтелекту суб'єкта навчальної діяльності у вищій школі. *Вісник харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. психологія*. 2015. Вип. 51. С. 61–68.
14. Емоційний інтелект в організації структури мотивації особистості / Є. Карпенко та ін. *Insight: the psychological dimensions of society*. 2024. № 11. С. 57–76. URL: <https://doi.org/10.32999/2663-970x/2024-11-4>.
15. Єрух В. В. Особливості емоційного інтелекту у студентів різних спеціальностей. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*. 2022. Т. 2. С. 182–190.
16. Журавльова Л. П. Психологія емпатії: монографія. Житомир, 2007. 328 с.
17. Ігумнова О., Калинич А. Дослідження емоційного інтелекту та тривоги у студентів-психологів. *Psychology travelogs*. 2024. № 4. С. 168–179.
18. Ігумнова О., Ярославська А. Психологічні особливості емоційного інтелекту та саморегуляції майбутніх психологів. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: психологічні науки*. 2020. Т. 14, № 3. С. 119–133.
19. Камінська О. Психологічні особливості стресостійкості майбутніх психологів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. 2021. С. 26–34.
20. Кириленко Т. С. Гармонізація емоційних станів особистості. *Наука і освіта*. Київ, 2000. №1–2. С. 22–23.
21. Коврига Н. В. Операційні критерії емоційної розумності людини та результати їх емпіричної перевірки. *Вісник Дніпропетровського*

університету. Дніпропетровськ, 2001. С. 25–32.

22. Коломінський Н. Л. Методологічні засади професійної підготовки практичного психолога. *Практична психологія та соціальна робота*. Київ, 2003. № 4. С. 12–13.
23. Коструба Н., Журба М. Емоційний інтелект як чинник ментального здоров'я. *Наукові перспективи (Naukovi perspektivi)*. 2024. № 4(46). URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-4\(46\)-1286-1297](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-4(46)-1286-1297).
24. Котлова Л., Зінченко М. Психологічні особливості конфліктних форм поведінки студентів з різним рівнем емоційного інтелекту. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 12. Психологічні науки. 2019. Т. 12, № 8(53). С. 49–56.
25. Кресан О., Кресан Т., Смольянінова С. Психологічні особливості емоційного інтелекту студентів мистецьких та немистецьких спеціальностей. *Technologies of intellect development*. 2024. Т. 8, № 1. URL: <https://doi.org/10.31108/3.2024.8.1.4>.
26. Крисько Ж. Л. Емоційний інтелект у лідерстві. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. № 6 (15). С. 53–57.
27. Лабач М. М. Емоційний інтелект як передумова успішного розвитку особистості. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2016. № 13. С. 214–220.
28. Лящ О., Хуртенко О., Марчук С. Емоційний інтелект як засіб розвитку резильєнтності особистості. *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. С. 79–86.
29. Льошенко О. Емоційний інтелект та емоційна компетентність: проблеми співвідношення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Психологія. Педагогіка. Соціальна робота. 2011. Вип. 2. С. 49–52.
30. Мартинюк А. Психологічні особливості хорового співу в аспекті формування емоційного інтелекту особистості. *Молодь і ринок*. 2023. № 3/211. С. 56–62.

31. Матійків І. М. Тренінг емоційної компетентності: навч.-метод. посібник. Київ, 2012. 112 с.
32. Мицишин М., Фечан Н. Особливості емоційного інтелекту студентів технічних спеціальностей. *Вісник Національного університету оборони України*. 2024. С. 76–83.
33. Мітіна С. В. Особливості розвитку самосвідомості студентів-психологів. *Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень*. 2022. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-286-2-36>.
34. Мороз Л. І. Психологічний тренінг: до питання валідності та надійності психотехнічних вправ. *Практична психологія та соціальна робота*. Київ, 2003. № 8. С. 68–71.
35. Мороз Л., Кобець О. Розвиток емоційного інтелекту майбутніх психологів. *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. С. 87–95.
36. Носенко Е. Л. «Емоційна розумність» як детермінанта успішної життєдіяльності людини і шляхи її операціоналізації. *Вісник Дніпропетровського університету. Педагогіка і психологія*. Дніпропетровськ, 2000. Вип. 6. С. 3–7.
37. Носенко Е. Л. Диспозиційні та перцептивно оцінювані характеристики емоційного інтелекту. *Вісник Харківського університету. Серія Психологія*. Харків, 2002. С. 177–179.
38. Носенко Е. Л. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції: монографія. Київ, 2003. 126 с.
39. Носенко Е. Л. Форми відображеної оцінки емоційної стійкості та емоційної розумності людини. *Вісник Дніпропетровського університету*. Дніпропетровськ, 2011. 178 с.
40. Осьодло В., Сердюк Л., Курбатова А. Особливості професійного становлення студентів-психологів. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. С. 126–134.
41. Панок В. Г. Концептуальні підходи до формування особистості

- практикуючого психолога. *Практична психологія та соціальна робота*. Київ, 2000. № 4. С. 5–7.
42. Перепелюк Т. Д. Емоційний інтелект: емпатійний дискурс. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. № 3. С. 98–102.
 43. Плишевська К. О. Особливості самореалізації жінок-переселенок з різним рівнем емоційного інтелекту. *Психологічні науки: теорія і практика сучасної науки*. 2023. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-322-7-5>.
 44. Пов'якель Н. І. Розуміння власного досвіду в структурі саморегуляції професійної діяльності практичного психолога. *Актуальні проблеми психології: наукові записки Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України*. Київ, 2001. Вип.21. С. 235–242.
 45. Полухіна М., Анпілогова Т. Емоційний інтелект як компонент дистанційного навчання. *Distance education in Ukraine: innovative, normative-legal, pedagogical aspects*. 2023. № 3. С. 305–309.
 46. Сапельнікова Т., Кучеренко Н., Кучеренко С. Особливості емоційного вигорання студентів психологів в умовах військового стану. *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 3(37). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-3\(37\)-965-973](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-3(37)-965-973).
 47. Соколова І. М., Шайхлісламов З. Р., Горбенко В. Ю. Психологічні особливості самоставлення в студентів-психологів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: психологія. 2022. № 4. С. 118–123.
 48. Старинська О. Проблема психологічної сутності понять «соціальний інтелект» та «емоційний інтелект»: науковий дискурс. *Наукові праці міжрегіональної академії управління персоналом*. Психологія. 2023. № 3(56). С. 40–44.
 49. Степаненко І. Психологічні особливості сором'язливості студентів – майбутніх психологів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*.

- Серія 12. Психологічні науки. 2019. Т. 12, № 8(53). С. 98–106.
50. Тесленко М. М., Тесленко І. В. Емоційний інтелект у структурі саморегуляції студентів-психологів. *Наукові записки. Серія: психологія*. 2024. № 1. С. 155–162.
 51. Титаренко Т. М. Життєві домагання і професійне становлення особистості практичного психолога. *Практична психологія та соціальна робота*. Київ, 2003. № 4. С. 21–23.
 52. Ульянова Т. Індивідуально-психологічні особливості стресостійкості психологів. *Scientific bulletin of vinnytsia academy of continuing education. Series pedagogy. psychology*. 2023. № 3. С. 85–91.
 53. Фурман В. В. Психологічні особливості взаємозв'язку емоційного інтелекту та креативності студента. *Вісник післядипломної освіти. Серія соціальні та поведінкові науки*. 2020. Вип. 13 (42). С. 99–114.
 54. Хуртенко О., Кобець О. Психологічні особливості емоційного інтелекту різних категорій молоді як чинника їхньої соціальної самореалізації. *Вісник Національного університету оборони України*. Київ, 2024. С. 173–180.
 55. Цюприк А., Федорович С. Профілактика емоційного вигорання студентів-психологів. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2019. № 1. С. 160–170.
 56. Чернобай І. В. Психологічні особливості прояву емоційного інтелекту учнями-лідерами. *Current trends and factors of the development of pedagogical and psychological sciences in ukraine and eu countries*. 2020. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-80-8-1.32>.
 57. Шафорост А. В. Емоційний інтелект як особистісний ресурс. *Сучасні вектори відновлення та розвитку України на засадах сталості та безпеки*. 2023. URL: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-18-08.
 58. Шахов В., Глушаниця О. Психологічні особливості прояву емоційного інтелекту у підлітків. *Scientific issues of vinnytsia mykhailo kotsiubynskyi state pedagogical university. section: pedagogics and psychology*. 2024.

С. 107–11.

59. Яблонко В. Я. Емоційно-вольова сфера особистості: Основи теорії, регуляції та діагностики: навчальний посібник. Миколаїв, 2002. 416 с.
60. Turykina O., Khilko S. Psychological characteristics of emotional intelligence of future psychologists. *Bulletin of Postgraduate education (Social and Behavioral Sciences Series. Psychological, economics, public administration)*. 2024. Vol. 28, no. 57. P. 113–135.